

KATALIN MUNDA HIRNÖK

SLOVENCİ NA MADŽARSKEM OB KONCU 90-IH LET

Uvod

Pri ugotavljanju trenutnega položaja Slovencev na Madžarskem izhajamo iz različnih virov, ki obravnavajo različna področja življenja Slovencev na Madžarskem.

Predvsem smo upoštevali:

- ekspertizo »O nekaterih aktualnih vprašanjih Slovencev na Madžarskem«,¹ ki je bila narejena za Urad za Slovence v zamejstvu in po svetu (l.1998);
- podatke (ki jih kontinuirano spremljamo in dokumentiramo) v manjšinskih medijih (predvsem v časopisu Porabje), v medijih večinskega naroda (dnevnik Népszabadság) in v medijih matičnega naroda;
- gradivo Zveze Slovencev na Madžarskem in Državne slovenske samouprave;
- osebne izkušnje, ki smo jih pridobili z metodo opazovanja (bivanje na terenu v času izvedbe raziskav, obiski v Porabju, pogovori s sodelavci slovenskih organizacij, domačinov v Porabju in tudi s predstavniki večinskega naroda);
- usmeritve in rezultate znanstveno raziskovalnih projektov na Inštitutu za narodnostna vprašanja.²

ORGANIZIRANOST SLOVENCEV

Pri organiziranosti Slovencev je prišlo v zadnjih letih do bistvenih sprememb.

Po razpadu Demokratične Zveze južnih Slovanov je bila l.1990 ustanovljena Zveza Slovencev na Madžarskem. Do sprejetja Zakona o pravicah narodnih in etničnih manjšin (l.1993) je bila edina organizacija (apolitična), ki je delovala v prid obstoja Slovencev na Madžarskem (po smernicah Statuta).

20. člen Zakona o pravicah narodnih in etničnih manjšin je omogočil politično organiziranost manjšin na Madžarskem. Slovenci na Madžarskem so na lokalnih

* * *

¹ Ekspertiza vsebuje temeljne podatke (o nekaterih aktualnih vprašanjih Slovencev na Madžarskem), ki jih v poročilu nadgrajujemo.

² Znanstveno raziskovalni projekti: Medetnični odnosi in narodna identiteta v slovenskem etničnem prostoru, Medetnični odnosi in narodna identiteta v mestu Monošter/Szenigotthárd. Vodja raziskave je prof. dr. Albina Nečak Lúk: Slovenci v Porabju po l. 1989 - Vpliv tranzicije na Madžarskem na položaj ter narodno in kulturno identiteto Slovencev. Vodja raziskave je dr. Katalin Munda Hirnök.

volitvah l.1994 ustanovili pet manjšinskih samouprav (Andovci, Števanovci, Slovenska ves, Dolnji Senik, Gornji Senik). Leta 1995 so ustanovili Državno slovensko samoupravo s sedežem na Gornjem Seniku in s predstavnštvom v Budimpešti; na rednih lokalnih volitvah l.1996 so na Verici- Ritkarovcih izvolili manjšinsko samoupravo; l.1998 so volili in ustanovili slovenske manjšinske samouprave v desetih krajih (Gornji Senik, Dolnji Senik, Sakalovci, Monošter-Slovenska ves, Števanovci, Andovci, Verica-Ritkarovci, Budimpešta -19. okrožje, Szombathely, Mosonmagyaróvár). Bistvena sprememba v primerjavi s prejšnjimi leti je organiziranost Slovencev v treh večjih mestih zunaj slovenskega Porabja.

ZVEZA SLOVENCEV NA MADŽARSKEM

Zveza Slovencev na Madžarskem je v zadnjih štirih letih skladno s statutom opravljala in koordinirala celotno dejavnost slovenske narodne skupnosti. Uresničevala je programske usmeritve Zveze in sklepe občnega zbora. Iz Poročila o 4-letnem delovanju Zveze Slovencev na Madžarskem 1994-1998³ so razvidna konkretna prizadevanja kot so:

- negovanje in ohranjanje maternega jezika;
- razširitev informativnega programa javnih medijev (projekt Slovenski radio);
- organizacija in koordinacija delovanja kulturnih skupin, športnih, gasilskih in drugih društev;
- sodelovanje z Državno slovensko samoupravo in lokalnimi manjšinskimi samoupravami;
- vzdrževanje stikov z državo matičnega naroda (z organi R Slovenije: Vlado R Slovenije in Državnim zborom R Slovenije, Uradom za Slovence v zamejstvu in po svetu, Odborom za Slovence po svetu Državnega zbora);
- sodelovanje z manjšinskimi organizacijami v Avstriji, Italiji, Sloveniji (predvsem z Madžari v Prekmurju) in na Madžarskem (najpogosteje z Uradom za narodne in etnične manjšine) ter z obmejnimi občinami v Prekmurju.

DRŽAVNA SLOVENSKA SAMOUPRAVA⁴

Med pomembnejšimi nalogami Državne slovenske samouprave treba poudariti naslednja področja: negovanje in ohranjanje maternega jezika; prizadevanja za

* * *

³ Poročilo o 4-letnem delovanju Zveze Slovencev na Madžarskem 1994-1998, v: Porabje, Monošter, 1998, št. 21.

⁴ Podatke o delovanju Državne slovenske samouprave je posredoval njen predsednik (Martin Ropoš).

boljši položaj na področju vzgoje in izobraževanja ter na verskem področju; razvoj gospodarstva; vzpostavljanje in negovanje stikov z državo matičnega naroda.

V štirih letih delovanja Državne slovenske samouprave so na določenih področjih že vidni konkretni rezultati:

- tudi s finančno podporo Državne slovenske samouprave so se lahko obdržale osnovne šole na vasa; (delna) finančna podpora pri izvedbi strokovne pomoči slovenskih vzgojiteljic iz Prekmurja;

- podpis Sporazuma o skrbi za pospeševanje kulturnih, gospodarskih in drugih obmejnih stikov z občinami v Prekmurju (Kuzma, Grad, Gornji Petrovci, Šalovci, Puconci);

- projekt »Pridelovanje in pridelava sadja v Porabju« v okviru programa Phare.⁵ Projekt naj bi se uresničil v roku enega leta z vključitvijo porabskih pridelovalcev sadja;

- kontinuirana podpora (finančna) slovenskim manjšinskim samoupravam v Porabju za izvedbo njihovih prireditev;

- udeležba na različnih državnih prireditvah v organizaciji manjšinskih samouprav zunaj Porabja (npr.: knjižne predstave, Dan narodnosti, kulturne prireditve ipd.).

Med pomembnejše nerešene probleme lahko uvrstimo naslednje:

- mejni prehodi (še zmeraj ni prišlo do odprtja še enega mejnega prehoda v Porabju);

- Slovenski radio (delovanje in financiranje);

- zastopstvo narodnih manjšin v parlamentu;

- vzdrževanje (financiranje) narodnostnih šol v Porabju;

- pomanjkanje slovenskih duhovnikov.

Obe osrednji organizaciji Slovencev na Madžarskem sta v zadnjih letih dobro sodelovali, usklajevali svoje aktivnosti v korist celotne slovenske narodne skupnosti na Madžarskem. Kljub temu, Zveza Slovencev na Madžarskem že razmišlja o dopolnitvi Statuta, ki bi vsebovala preciznejšo razmejitev pristojnosti in način delovanja obeh organizacij.

Pri organiziranosti Slovencev je treba omeniti združenja, ki delujejo zunaj Porabja: Slovensko društvo v Budimpešti (l.1990), Košičev sklad (l.1993),

* * *

⁵ Državna slovenska samouprava je preko natečaja programa Phare dobila 9000 ECU.

za pripadnike manjšine pouk, pripraviti pedagoški program tako, da upoštevajo dane smernice. Smernice opredeljujejo več variant pouka manjšinskih jezikov na narodnostno mešanih območjih: 1) pouk v manjšinskem maternem jeziku, 2) materinščina kot predmet (ta varianta se je uporabljala v Porabju doslej), 3) dvojezični pouk (pri pouku 50% madžarskega, 50% manjšinskega jezika); 4) razširjeni pouk materinščine (v vsakem razredu tedensko povprečno 5 ur materinščine in pri 35% ostalih predmetov se izvaja dvojezični pouk; predmete šola izbere sama); 5) pouk Romov; 6) interkulturno izobraževanje. Nacionalni kurikulum predpisuje, da morajo šole imeti 50-70% obveznih skupnih vsebin (odvisno od razreda), ki so jih učenci dolžni obvladati (splošen skupni minimum), 30-50% vsebin pa si šole izberejo same, glede na svojo specifikko. Gornjeseniška šola ima za cilj, da bi postopno prešla na delno dvojezični pouk, zato se je odločila za 4. varianto (model razširjenega pouka materinščine), števanovska in monoštrška šola bosta še naprej izvajali pouk slovenskega jezika le kot učnega predmeta. V skladu z novim Nacionalnim šolskim kurikulumom je izdelan in s strani madžarskega prosvetnega ministra potrjen Učni načrt za slovenski jezik v narodnostni šoli od 1. do 10. razreda. Zakonski akti predpisujejo, da morajo biti pripadniki posameznih narodnih skupnosti v obveznem vzgojno-izobraževalnem procesu deležni pouka lastnega jezika, pouka manjšinske zgodovine in etnoloških posebnosti ter pouka zgodovine, zemljepisa, likovne in glasbene ustvarjalnosti države matičnega naroda. V Porabju so že opredeljeni cilji in naloge vključevanja zgoraj navedenih vsebin in so izdelana metodično-didaktična navodila. V naslednji fazi nameravajo: pripraviti učbeniško gradivo v skladu z novimi potrebami, posvetiti večjo pozornost usposabljanju učiteljev, motiviranju učencev in staršev za ohranjanje slovenskega jezika in narodne identitete. Pri osnovnošolski dejavnosti treba poudariti dolgoletno sodelovanje med porabskimi šolami in šolami v Prekmurju ter tudi izvenšolske dejavnosti, ki pozitivno vplivajo tako na osveščenost otrok in njihovih učiteljev o Sloveniji kot tudi na znanje slovenskega jezika (npr.: jezikovni, likovni itd. tabori v Sloveniji, šola v naravi na kmetiji v Prekmurju itd.).

Strokovno in metodično izpopolnjevanje učiteljev narodnostnih šol poteka: na seminarjih za učitelje slovenskega jezika, ki so organizirani vsako leto v Sloveniji (že od l.1967) in na jezikovnih seminarjih v Porabju na Madžarskem. Podatki o udeležbi na lanskem seminarju, za učitelje slovenskega jezika (na OŠ Primož Trubar v Velikih Laščah) nam potrjujejo, da se je zanimanje za tovrstno izobraževanje v krogu porabskih učiteljev zmanjšalo (lani ni bilo nobenega učitelja iz gornjeseniške in iz števanovske osnovne šole).

Na osnovnih šolah v Porabju imajo največ težav s financiranjem. Gre za šole z majhnim številom učencev, ki se ne morejo vzdrževati le iz vsote, ki jim zagotovi državni proračun na podlagi normativov. Manjkajoča sredstva morajo zagotoviti občine. Tako gre ves občinski denar za šole in ga zmanjka za druge dejavnosti (npr. za gradnjo cest, vzdrževanje že obstoječih objektov ipd.). Zato Slovenci

vztrajajo pri tem, da bi Madžarska v celoti financirala narodnostne šole. Če bi morali te šole na vaseh zapreti in otroke voziti v Monošter, bi to negativno vplivalo na ohranjanje slovenskega življa v Porabju.

Pri visokošolskem izobraževanju je treba poudariti, da imajo porabski študentje možnost nadaljevanja študija (bodisi dodiplomskega ali podiplomskega⁶) v državi matičnega naroda, v Sloveniji že od l.1973. To možnost porabski Slovenci premalo izkoriščajo (v šolskem letu 1999/2000 je prišel en dijak študirat v Ljubljano). Med glavnimi vzroki za to stanje lahko uvrstimo: negativne kazalce natalitete tako v Porabju kot tudi na Madžarskem; pomanjkljivosti šolskega sistema pri učenju slovenskega jezika so privedle do situacije, da porabski otroci ne dobijo zadostnega znanja in motivacije za nadaljnji študij v Sloveniji.

Znano je dejstvo, da se jezik porabskih Slovencev (narečje) bistveno razlikuje od slovenskega knjižnega jezika. Napake poučevanja slovenskega jezika v preteklosti (raba knjižne slovenščine, ki ni gradila na narečju) so odvrnile mlade od učenja slovenskega jezika in jih usmerile v jezik večinskega naroda (madžarščina). Po demokratičnih spremembah na Madžarskem je prisotnost tujega kapitala povečala potrebo po znanju tujih jezikov (zlasti nemščine v Porabju). Posledica tega je odločanje staršev, da vpišejo svoje otroke k nemškemu jeziku.

Navzočnost slovenskega kapitala bi pozitivno vplivala tudi na mišljenje ljudi o državi matičnega naroda in o povezanosti z njo, na rabo jezika v javnem življenju in v družini, pri mladih bi prav gotovo okrepila motivacijo za učenje slovenščine.

Izsledki raziskav⁷ kažejo, da bi procese opuščanja slovenskega jezika še zmeraj lahko obrnili v prid porabskega dialekta, če bi se funkcija dialekta okrepila v celotnem javnem življenju Porabja.

2) *Kulturna dejavnost*

Kulturna dejavnost porabskih Slovencev je razvejana in bogata.

Kulturna društva: Deluje 8 kulturnih društev v okviru Zveze Slovencev na Madžarskem, ki zagotavlja večino sredstev za njihovo delovanje. Najstarejši je Mešani pevski zbor Avgust Pavel, l.1998 je zbor praznoval 60-letnico svojega obstoja; najmlajša pa Folklorna skupina Sakalovci, ki je bila ustanovljena l.1997.

* * *

⁶ Informacije o študiju v Sloveniji posreduje tudi štirinajstrednevnik Porabje. V št. 18 (9. sept.) najdemo podatke o vpisu enoletnega magistrskega študija menedžmenta MBA 1999/2000 in smer upravljanja trajnostnega razvoja, ki ga organizirata Mednarodni center za promocijo podjetij (ICPE) Ljubljana in Ekonomska fakulteta v Ljubljani.

⁷ Raziskave prof. dr. Zinke Zorko (Pedagoška fakulteta, Maribor) in prof. dr. Albinc Nečak Lük (Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana).

Za kulturno dejavnost porabskih Slovencev velja, da je ljubiteljska. Ob ohranjanju ljudske kulture in ustvarjanju novih vrednot na odru naj bi ljubiteljska kultura imela dodatno nalogo in sicer ohranjanje in razvijanje slovenskega jezika. Pri določenih skupinah je slovenščina prisotna kot splošno sredstvo sporazumevanja (to so predvsem skupine, ki imajo mentorje iz Slovenije), pri drugih je trend, da je slovenščina prisotna le kot sredstvo odrskih nastopov, v medsebojnem sporazumevanju pa vse bolj zapuščajo slovenščino.

Likovne razstave in kolonije. Na tem področju kulturnega življenja je prišlo v zadnjih 4-5 letih do bistvenega premika, saj je bilo organiziranih kar nekaj likovnih razstav in kolonij avtorjev iz Slovenije in Madžarske. Od odprtja Slovenskega doma (Slovenski kulturni in informacijski center) so se likovne razstave številčno okrepile.

Frekvenca gostovanj porabskih kulturnih skupin (v Porabju, na Madžarskem, v Sloveniji, Avstriji) se iz leta v leto veča. Tudi kulturne skupine iz Slovenije vse večkrat nastopajo v Monoštru, v porabskih vaseh, v zadnjem obdobju pa tudi na prireditvah v organizaciji Kulturnega društva v Budimpešti in slovenskih manjšinskih samouprav v madžarskih mestih (Budimpešta, Sombotel, Mosonmagyaróvár).

Tradicionalne prireditve. Pri združenju Slovencev v Porabju imajo tradicionalne prireditve pomembno vlogo. Zmeraj bolj priljubljene med Slovenci so: Slovenski bal, Porabski dnevi, Porabska srečanja ipd. Podobno velja za vsakoletno prireditev in sprejem ob prazniku slovenske državnosti (od l.1995 v organizaciji Veleposlaništva R Slovenije v Budimpešti, Državne slovenske samouprave in Zveze Slovencev na Madžarskem).

3) Mediji in založniška dejavnost

Podatki kažejo, da so se v zadnjih letih med Slovenci uveljavili štirinajstnevnik Porabje (l.1991) in televizijska oddaja Slovenski utrinki (l.1992).

L.1998 je bila po naročilu Javnega sklada za narodne in etnične manjšine na Madžarskem (izvajalec Združenje za družbeno raziskovanje in informatiko) opravljena posebna raziskava vseh manjšinskih časopisov na Madžarskem. Podatki raziskave so dobri kazatelji dejanskega stanja v Porabju.⁸

* * *

⁸ Nekaj pomembnejših podatkov iz raziskave: 34% bralcev se je odzvalo na raziskavo, 92% bralcev Porabja se šteje za pripadnika slovenske narodnosti, slovenščino kot materin jezik je označilo 93%, med bralci je 65% žensk in le 14 % moških. Izobrazbena struktura bralcev je v primerjavi z drugimi narodnostnimi skupnostmi (Srbi, Hrvati) precej slabša: 54% anketirancev je končalo osemletko ali poklicno šolo, 16% ima maturo in le 14% visokošolsko izobrazbo. Skoraj 70% anketirancev živi na podeželju in le 5% v glavnem mestu, v Budimpešti. Večina anketirancev je zadovoljnih z vsebino časopisa.

Problemi so nastali pri slovenskem programu na radiu Győr (radijska oddaja je omejena na 25 minut ob nedeljah; od l.1992 do l.1998 je radio Győr oddajal na vzhodni UKV dolžini, zato je bila slišnost edinega slovenskega radijskega programa zelo omejena. Zaradi tega se je l.1995 rodila ideja o porabskem slovenskem radiu (pobudo je dala Zveza Slovencev na Madžarskem na seji madžarsko-slovenske komisije). Dogovorjena in mednarodno usklajena frekvenca za radijski oddajnik v Monoštru je bila 106,6 Mhz. Frekvenco bi moral odobriti Svet madžarske radio televizije (ORTT) preko javnega razpisa na podlagi zakona o informiranju. Pri tem postopku je prišlo do zamude. Po temeljitem preučevanju Zakona o pravicah narodnih in etničnih manjšin na Madžarskem se je pokazalo, da obstaja vmesna rešitev. Omenjeni zakon namreč zagotavlja manjšinskim samoupravam od 4 do 8 ur lastnega programa tedensko. Zato se je Javna družba (ki sta jo ustanovili Državna slovenska samouprava in Slovenska samouprava Monošter-Slovenska ves ter Zveza Slovencev na Madžarskem), spomladi l. 1999 obrnila na Svet RTV-ja, naj ji zagotovijo to zadnjo možnost. Po nekajmesečni zamudi in po posredovanju Veleposlaništva R Slovenije, je Državna slovenska samouprava dobila pozitiven odgovor. Pristojni so odposlali prošnjo ter izpolnjen vprašalnik (logotip, avizo, programsko shemo itd.). ORTT je na izredni seji septembra l. 1999 sprejel sklep o dodelitvi frekvence za Slovenski radio v Monoštru.

Trenutno je najvažnejše vprašanje finančna konstrukcija pri opremljanju radia. Finančna sredstva bodo zbrali iz različnih virov.⁹

Pri založniški dejavnosti Zveze Slovencev na Madžarskem treba poudariti prizadevanja, ki izhajajo iz spoznanja, da morajo publikacije ob klasični vlogi knjig (in tudi časopisov) odigrati tudi vlogo jezikovnega ohranjevalca. Ker je materinščina večini porabskih Slovencev porabsko narečje in ne knjižni jezik, je pri publikacijah zmeraj prisoten dialekt. Izdaje Zveze Slovencev na Madžarskem lahko razdelimo v skupine: a) knjige napisane v narečju, b) dvojezične izdaje: slovenski knjižni jezik - porabsko narečje ter slovenski knjižni jezik - madžarščina, c) jezikoslovne publikacije.

Zveza Slovencev na Madžarskem vsako leto izda povprečno dve publikaciji in Slovenski koledar. Publikacije Zveze Slovencev na Madžarskem dobi vsaka družina v obliki knjižnega daru ob koncu leta.

4) *Versko življenje*

Od smrti števanovskega župnika (1981) in od smrti gornjeseniškega župnika (1987) slovenščina v cerkvah počasi izumira. Od 1993 imajo gornjeseničani sicer

* * *

⁹ Preko Phare Credo programa; svoj delež ho prispevala tudi Državna slovenska samouprava, Urad za Slovence v zamejstvu in po svetu; ustanovitelji računajo tudi na pomoč Madžarske (Javni sklad za manjšine, Ministrstvo za kulturo); tudi RTV Slovenija je obljubila določene oblike pomoči (tehnična pomoč pri opremljanju studia, pri izobraževanju in izpopolnjevanju kadrov, zbiranje glasbenega in drugega arhiva)

maše in druge verske obrede tudi v slovenščini (na lastno iniciativo prihaja goriški župnik Ivan Camplin), toda tako verniki kot slovenske organizacije se zavedajo, da je to le začasna rešitev in s tem stanjem nikakor niso zadovoljni.

Ne glede na dejstva, da se je v zadnjih letih zvrstilo veliko pogovorov na različnih ravneh (obiski pri slovenskem nadškofu, na mariborski škofiji in pri sombotelskem škofu; prizadevanja ministrov R Slovenije in pozneje sekretarjev za Slovence v zamejstvu in po svetu) o slovenskem bogoslužju in drugih cerkvenih obredih v slovenskem jeziku oz. narečju, o rezultatih ne moremo govoriti. Sombotelški škof dr. István Konkoly je v pogovorih z veleposlanico R Slovenije (gospo Ido Močivnik) obljubil, da se bo mladi porabski Slovenec¹⁰ po končanem študiju (čez dve leti) vrnil med rojake v Porabje. Ne glede na obljube pa so porabski Slovenci v to zmeraj manj prepričani.

V zadnjih letih opazamo, da imajo na narodnostnih prireditvah večkrat dvojezične maše. Potreba po verskem obredu v maternem jeziku se je pojavila tudi pri Slovencih, ki živijo zunaj Porabja na Madžarskem. Tovrstna prizadevanja je podprl tudi Javni sklad za narodne in etnične manjšine na Madžarskem preko natečajev.

5) *Gospodarski položaj*

Slovenci v Porabju si že dolga leta prizadevajo, da bi se izboljšal njihov gospodarski položaj. Ne glede na dosedanja prizadevanja (npr.: študija o možnostih gospodarskega razvoja Porabja /pripravilo jo je Podjetje za inženiring iz Murske Sobotice ob pomoči Gospodarske zbornice Slovenije in občine Murska Sobota l.1992/; posvet gospodarstvenikov in podjetnikov iz Slovenije in Madžarske, srečanja na državni ravni med R Slovenijo in R Madžarsko, Sporazum o prosti trgovini l.1995, povečanje blagovne menjave med državama; Sporazum o gospodarskem sodelovanju med Pomurjem in Železno županijo l.1995; Sporazum o obmejnem sodelovanju l.1996 ipd.) so rezultati še zmeraj zelo skromni.

Pri možnostih za razvoj gospodarstva je bistvenega pomena čezmejno sodelovanje obmejnih regij (Porabje - sosednje občine v Prekmurju). Zveza Slovencev na Madžarskem in sosednje občine v Prekmurju (Murska Sobota, Gornji Petrovci, Puconci, Šalovci, Kuzma) so podpisali Sporazum o skrbi za pospeševanje kulturnih, gospodarskih in drugih stikov.

Pri izboljšanju gospodarskega položaja Slovencev v Porabju, si porabski Slovenci obetajo pomoč tudi od Generalnega konzulata R Slovenije (l.1998) v Monoštru. O pripravljenosti za pomoč govorijo določene akcije za pospešitev

* * *

¹⁰ 19. junija l.1999 je bil posvečen v župnika diakona, 20. junija l.1999 je imel novo mašo v rojstni vasi v Sakalovcih.

gospodarskega razvoja Slovencev v Porabju (npr.: Generalni konzulat in Državna slovenska samouprava sta organizirala predavanja za Porabce, ki jih zanima sadjarstvo; sestanek slovenskih županov na Generalnem konzulatu je bil namenjen temu, da bi pregledali, katerim projektom se lahko pridružijo, oz. pri katerih lahko nastopajo skupaj z Generalnim konzulatom).

V zadnjih dveh letih so na določenih področjih že opazni rezultati:

- projekt »Pridelovanje in pridelava sadja v Porabju« (začetki tega projekta segajo v leta 1994, ko so na Gornjem Seniku s pomočjo Slovenije in Zveze Slovencev na Madžarskem uresničili prvi nasad jablan) v okviru programa Phare. Projekt naj bi se uresničil v roku enega leta z vključitvijo porabskih pridelovalcev sadja;

- projekt »Sodelovanje med Muro in Rabo« (ki ga je podprl tudi program Phare-Credo). Nosilec projekta je občina Hodoš-Šalovci, njen partner je na drugi strani meje Zveza Slovencev na Madžarskem; izvajalec projekta je Podjetje za promocijo kulture Franc-Franc iz Murske Sobotice. Projekt se bo realiziral v petih fazah, njegov končni cilj je izdelava študije kulturno-turistične poti med Rabo in Muro s predlogom praktične uresničitve;

- projekt »Ustanovitev medregionalnega kulturno-umetniškega centra v Središču na Goričkem« v okviru programa Phare-Credo. Tudi v tem projektu sodeluje Zveza Slovencev na Madžarskem kot partner;

- največji rezultat je odprtje Slovenskega kulturno-informacijskega centra (30 novih delovnih mest).¹¹

Gospodarski razvoj Porabja še zmeraj močno ovirajo naslednji dejavniki:

- porabski Slovenci nimajo lastnega kapitala;
- pomanjkanje intelektualne infrastrukture;
- finančno pomoč iz države matičnega naroda dobivajo šele od l.1992;
- pomanjkanje prometne infrastrukture (prekvalifikacija mejnega prehoda Martinje-Gornji Senik, mejni prehod G. Senik-Martinje ni usposobljen za avtobuse; odprtje še enega mejnega prehoda (Verica-Čepinci).

* * *

¹¹ Za slovensko narodno skupnost na Madžarskem je odprtje Slovenske hiše največji projekt od njihove organiziranosti (l.1990) in korak naprej v razvoju narodnostne samozavesti pa tudi podjetniška priložnost. V hotelu in restavraciji so zaposlili več kot 30 ljudi. Konferenčna dvorana nudi možnost za kongresni turizem (od lanskega novembra so organizirali več odmevnih konferenc, simpozijev. V razstavnem prostoru so organizirali pribl. 15 razstav (v sodelovanju slovenskih in madžarskih, tudi porabskih umetnikov). Hotelske zmogljivosti (54 postelj) omogočajo izletniški turizem (zlasti za izletnike iz države matičnega naroda, Slovenije). Načrtujejo tudi ustanovitev turistične pisarne, ki bo skrbela za organizirano promocijo celotnega Porabja ter prodajo hotelskih zmogljivosti in ponudbe slovenske restavracije. V tem objektu bo deloval tudi Slovenski radio.

6) Raziskovalna dejavnost

Raziskovanje Slovencev na Madžarskem izvaja Inštitut za narodnostna vprašanja v Ljubljani. Osnovni problem je, da do zdaj ni bilo nobene konkretne raziskave, ki bi vključila celotno avtohtono področje naselitve Slovencev na Madžarskem. Problematiko Slovencev na Madžarskem so sicer pokrivali določeni znanstveno raziskovalni projekti na INV, ki so zajeli le določene dele ozemlja in posamezne aspekte. Prva raziskava je bila izvedena l.1984 z Raziskovalnim oddelkom Državne knjižnice Gorki v Budimpešti v dveh narodnostno mešanih naseljih v Prekmurju (Dobrovnik) in v Porabju (Gornji Senik). Druga obsežnejša raziskava poteka od l.1990. Naslov projekta je: Medetnični odnosi in narodna identiteta v slovenskem etničnem prostoru, Medetnični odnosi in narodna identiteta v mestu Monošter/Szentgotthárd.¹² Pri izvajanju raziskave je sodelovala tudi Zveza Slovencev na Madžarskem.

Izsledki omenjenih raziskav so utemeljili nujnost nadaljnjega poglobljanja in širjenja raziskovanja Slovencev na Madžarskem na celotnem poselitenem območju.

Od l.1999 poteka na INV znanstveno raziskovalni projekt »Slovenci v Porabju po l. 1989 - Vpliv tranzicije na Madžarskem na položaj ter narodno in kulturno identiteto Slovencev«, ki je sploh prvi raziskovalni projekt, ki se sistematično in celovito ukvarja s problematiko Slovencev v Porabju in se financira (čeprav z bistveno premajhnimi sredstvi) iz proračuna.¹³

Sistematično znanstveno raziskovalno delo lahko prispeva k boljšemu vedenju o porabskih Slovencih, obenem pa odkriva možnosti za razrešitev ekonomskega, družbeno-političnega, kulturnega razvoja narodne skupnosti. Rezultati takih raziskav ponujajo številne možnosti za izboljšane manjšinskega obstoja.

Porabski Slovenci nimajo lastnih raziskovalnih institucij; ustrezní kadri se profilirajo šele v zadnjih letih, zato je ena od trajnih raziskovalnih nalog INV proučevanje slovenske narodne skupnosti na Madžarskem, zlasti v Porabju. Z odprtjem Slovenskega kulturno- informacijskega centra v Monoštru se kažejo nove oblike sodelovanja med INV in Zvezo Slovencev na Madžarskem in pogoji za začetek in razvoj znanstvene raziskovalne dejavnosti in sčasoma za izoblikovanje raziskovalne skupine porabskih Slovencev (ali celo raziskovalne institucije).

Porabski strokovnjaki iz vrst maloštevilne inteligence se v zadnjih letih aktivno udeležujejo znanstvenih srečanj, ki obravnavajo manjšinska vprašanja.

* * *

¹² Vodja raziskave je prof. dr. Albina Nečak Luk.

¹³ Projekt vodi sodelavka INV, ki prihaja iz Porabja.

Med najbolj odmevnimi znanstvenimi srečanji so bila naslednja:

V Sloveniji:

- znanstveno kulturno srečanje v Murski Soboti l.1998 na temo »Živeti z mejo« (organizatorji Inštitut za narodnostna vprašanja in Odbor Slovenske akademije znanosti in umetnosti za preučevanje narodnih manjšin).

- posvet »Etnološko delo Slovencev v Avstriji, Italiji, na Madžarskem in Hrvaškem« (v organizaciji Slovenskega etnološkega društva) v Ljubljani (1998).

Na Madžarskem:

- konferenca z naslovom »Vprašanja narodnih in etničnih manjšin na Madžarskem na prelomu tisočletja« v Budimpešti l.1999 (v organizaciji Madžarske akademije znanosti in umetnosti ter Urada za manjšine).

- Regionalna konferenca »Etnološko raziskovanje manjšin ob tromeji« (organizator narodnostna sekcija Madžarskega etnološkega društva) v Monoštru l.1999.

7) Stiki z državo matičnega naroda in z drugimi manjšinskimi organizacijami

Vzdrževanje in razvijanje stikov narodne skupnosti z državo matičnega naroda je v zadnjih letih postalo vsakdanja praksa v obeh državah. To omogočajo temeljni dokumenti (kot so Ustava, Zakon o pravicah narodnih in etničnih manjšin, Sporazum o zagotavljanju posebnih pravic slovenske narodne manjšine v Republiki Madžarski in madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji, Sporazum o sodelovanju v izobraževanju, kulturi in znanosti med R Slovenijo in R Madžarsko, Sporazum o prosti trgovini...). Slovenija in Madžarska imata podpisanih prek trideset različnih sporazumov.

Za Slovence na Madžarskem (in tudi Madžare v Prekmurju) je najpomembnejši Sporazum o zagotavljanju posebnih pravic slovenske narodne manjšine v Republiki Madžarski in madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji. Izvajanje tega sporazuma spremlja posebna medvladna komisija, ki se je doslej sestala že štirikrat. Ne glede na določene pripombe obeh manjšin na počasnost in zamudo pri uresničevanju Sporazuma, je komisija mnenja, da je sporazum kvaliteten in pomembno prispeva k večji skrbi za ohranitev identitete obeh manjšin.

Za Slovence na Madžarskem je posebej pomembna v Državnem zboru sprejeta Resolucija o položaju avtohtonih slovenskih manjšin v sosednjih državah (v Avstriji, Italiji, Hrvaški, na Madžarskem) in s tem povezanimi nalogami državnih in drugih dejavnikov Slovenije (1997). Ta resolucija zajema številne oblike pomoči slovenskim manjšinam. Za Slovence na Madžarskem pomeni Resolucija novo jamstvo, da bo Slovenija pomagala pri prizadevanjih za obstoj narodne skupnosti.

Pri vzdrževanju stikov z državo matičnega naroda ima pomembno vlogo Veleposlaništvo R Slovenije v Budimpešti in Generalni konzulat R Slovenije v Monoštru (od 1.1998). Sodelovanje med Zvezo Slovencev na Madžarskem in omenjenimi političnimi ustanovami je dobro in pokriva vsa pomembnejša področja.

Pri stikih z državo matičnega naroda imajo pomembno vlogo dobro razviti stiki s sosednjimi občinami v Prekmurju (podpisani Sporazum o skrbi za pospeševanje kulturnih, gospodarskih in drugih obmejnih stikov z občinami Murska Sobota, Gornji Petrovci, Puconci, Hodoš-Šalovci, Kuzma). V ta sklop sodijo tudi oblike sodelovanja z Zvezo kulturnih društev Slovenije in občino Murska Sobota, športnimi in gasilskimi društvi, vrsta izmenjav in gostovanj, povezava s šolami in vrtci.

Neformalni stiki (obisk sorodnikov, prijateljev, kulturne prireditve, nakupovanja ipd.) so postali pogosti po odprtju mejnega prehoda Martinje-Gornji Senik, z odprtjem še enega mejnega prehoda pa bi postali še bolj intenzivni (s tem bi bil tudi južni del Porabja povezan z državo matičnega naroda).

Zveza Slovencev na Madžarskem je nadaljevala dobro sodelovanje z manjšinskimi organizacijami v Avstriji in Italiji in stalne delovne stike z madžarsko narodno skupnostjo v Prekmurju.

SKLEPI

Podatki kažejo, da se je v zadnjih letih položaj Slovencev na Madžarskem zaradi prizadevanj R Slovenije, R Madžarske kakor tudi ozaveščanja Slovencev na Madžarskem, izboljšal. Vendar trajno ohranjanje slovenskega življa na Madžarskem, ki je izpostavljen asimilacijskim tokovom madžarske družbe v tranziciji k tržnemu gospodarstvu (prihod tujega kapitala), ne bo mogoče brez načrtna vsestranske in trajne pomoči madžarske in slovenske države. Za okrepitev narodne zavesti Slovencev na Madžarskem je hkrati tudi nujno zavzeto in predano delo prosvetnih delavcev, duhovščine, kulturnih animatorjev in manjšinskih organizacij ter medijev.

Pomembno pa je tudi sodelovanje z državo matičnega naroda, v katerem morajo bistveno vlogo igrati tako državni organi in institucije kot tudi različne javne in zasebne ustanove in institucije. Da bi bila ta vloga uspešna, mora slovenska država spodbujati delovanje in vlogo navedenih institucij in ustanov, hkrati pa mora iz proračuna na podlagi sprejetih programov in projektov zagotoviti tudi za takšne dejavnosti potrebna sredstva.

VIRI IN LITERATURA

Munda Hirnök Katarina, Razvoj sredstev javnega obveščanja v slovenskem jeziku : izsledki raziskave, v: Inka Štrukelj (ur.) Jezik tako za danes in jutri. Ljubljana: Društvo za uporabno jezikoslovje Slovenije, 1998, 104-111.

Munda Hirnök Katarina, O nekaterih aktualnih vprašanih Slovencev na Madžarskem: ekspertiza (Ekspertize, 163), Ljubljana, Inštitut za narodnostna vprašanja, 1998, 51 str.

Nečak Lük Albina, K proučevanju jezikovnega položaja v Porabju, v: Jezik tako in drugače, Ljubljana: Društvo za uporabno jezikoslovje Slovenije, 1993, 65-75.

Perger Valerija, Narodnostno šolstvo v Porabju na Madžarskem v luči novega nacionalnega kurikulumu, v: Inka Štrukelj (ur.) Jezik za danes in jutri. Ljubljana: Društvo za uporabno jezikoslovje Slovenije, 1998, 104-111.

Poročilo o 4-letnem delovanju Zveze Slovencev na Madžarskem 1994-1998, v: Porabje, Monošter, 1998, št. 21.

Ružič Ernest, Sombotel: škof dr. István Konkoly. Mladega Slovenca sem poslal v Rim, da se po študiju vrne med rojake na Gornji Senik, v: Porabje, Monošter, 1998, št. 20, 1.

Sukič Marijana, Raziskavi ob rob, v: Porabje, Monošter, 1998, št. 9, 1.

SUMMARY

SLOVENES IN HUNGARY AT THE END OF THE 1990S

Comparative data (gathered in the period from the founding of the Association of Slovenes in Hungary in 1990 to today) indicate that the status of Slovenes has globally improved during the recent years, but there are still certain domains – especially education, religious life, economic conditions – where too little has been achieved, despite the efforts of the Slovene minority organizations (the Association of Slovenes in Hungary, Slovene State Self-management) as well as of the majority and the parent nation.

With the modernization of education system in Hungary better conditions for mother tongue instruction of the Slovene national community are arising, although it is the minority itself that has to be the planner of language policy in the first place, and only secondly the state it lives in, and thirdly the parent nation state.

One of the most pressing problems is still the absence of a Slovene priest in the Porabje region. Regardless of the fact that a number of talks have taken place recently at different levels, no results have been achieved. The Slovene minority in Hungary, the Republic of Slovenia and the Republic of Hungary must create a mutual proposal for immediate positioning of a Slovene priest in the Porabje.

Regarding the promotion of economic activities in the Porabje, an integral programme of development should be prepared. Moreover, the cross-border cooperation with municipalities of Goričko will have to be expanded. The entry of the Republic of Slovenia and the Republic of Hungary in the EU will undoubtedly offer better possibilities for regional progress.